

מערך שיעור: זהות יהודית

מערך שיעור זה מבוסס על הפרק הראשון בידיעון 'זהות יהודית' ("עקרונ הרצף? זהויות יהודיות במדינת ישראל"). אנו ממליצים לקרוא פרק זה כהכנה לשיעור.

אנו סבורים כי הנהרת המושג 'זהות' חשובה על מנת לעסוק בנושאים מתוך חומר הלימודים באזרחות שרעיון הזהות היהודית עומד בבסיסם, דוגמת הגישות השונות למדינת ישראל או הבנת הקונפליקט הלאומי על רקע זהותה היהודית של המדינה.

השיעור מיועד לתלמידי התיכון, כיתות י"ב ומתבסס על מושגים מורכבים, כמו כן, אורכו של השיעור כשעה וחצי. לאור כל זאת, ניתן ללמד את השיעור כפי שהוא מובא כאן, או לחלופין, ללמד יחידות שונות מתוכו, לעבות אותן ולהתאים אותן לכיתות בהן אתם מלמדים.

רצינות: השיעור מבוסס על ההבדל בין תפיסת היהדות כלאום (או כתרבות/אתניות), תפיסה שמקורה בתנועה הציונית החילונית, ובין תפיסת היהדות כדת, תפיסה מסורתית המטמיעה את הרעיונות הלאומיים או האתניים לתוך עולם התוכן הדתי.

מהלך:

1. את השיעור נפתח במשחק אסוציאציות.

הקריאו את רשימת המילים הבאות, שיש לה זיקה למעגל החיים היהודי, למעגל השנה היהודי ולאופני התנהגות שחלקים גדולים מן הציבור הישראלי מקיימים.

בקשו מהתלמידים לכתוב אסוציאציה אחת לכל מילה.

המהלך צריך להיות מהיר על מנת ללכוד את האסוציאציה הראשונה שעולה לתלמידים בראש.

הרשימה הבאה היא כמובן בבחינת המלצה בלבד וניתן להתאימה לכיתה המסוימת בה אתם מלמדים.

- עמידה בצפירה ביום השואה.
- צום ביום הכיפורים.
- שמירת כשרות בארץ.
- שמירת כשרות בחו"ל.
- ביקור בכותל.
- ארוחת ערב שבת.
- שבעה.

- ליל הסדר.
- לימוד בתיקון ליל שבועות.
- חגיגת בר/בת מצווה
- הדלקת נרות חנוכה.
- ברית מילה.
- חופה.

2. בקשו מהתלמידים להתבונן ברשימת האסוציאציות שהם כתבו ולהכליל על בסיסה מהי היהדות עבורם.

בקשו מהתלמידים להשלים את המשפט: יהדות עבורי היא... (תשובות אפשריות הן: קשר למשפחה / נטל / ערכים / זהות / דת וכן הלאה)

3. לשם קיום דיון מושכל הסבירו לתלמידים את שני הרעיונות הבאים:

- זהות כמהות גמישה:

כשאנו באים לדון ברעיון זהותה היהודית של מדינת ישראל צריך לזכור כי זהות איננה בהכרח מהות יציבה ובלתי משתנית. כך לגבי בודדים וכך בוודאי לגבי קיבוץ גדול של אנשים דוגמת אזרחי מדינת ישראל היהודים. במהלך חייהם אנשים עשויים לשנות עמדות או התנהגות, וגם אם בסופו של דבר הם משתייכים לאותו מגזר ואזרחים של אותה מדינת הלאום, אין זה אומר שהזהות היהודית שלהם לא היתה נתונה בשינויים כאלה ואחרים.

בקשו מהתלמידים להביא דוגמאות לזהות גמישה ומשתנה מחייהם האישיים, מבני משפחה שהם מכירים או מדמויות מוכרות מן הציבוריות הישראלית.

- זהות היברידית:

הדגימו את רעיון הזהות ההיברידית באמצעות ציטוט מהשיר 'אני יהודי':

"כששואל את עצמי "מי אני?"
 אני קצת ספרדי, קצת אשכנזי,
 קצת ישראלי, טיפ טיפה גלותי,
 אני אולי דתי ואולי חילוני אבל ביני לביני,
 אני יהודי וזה יחודי.
 לא טוב יותר מהאחר לא רע יותר
 פשוט יהודי"¹.

¹ פישי הגדול, קובי אוז, אקסום ולני סלומון:

<https://shironet.mako.co.il/artist?type=lyrics&lang=1&prfid=856&wrkid=27372>

שאלו את התלמידים: האם ניתן להיות 'קצת ספרדי' וקצת אשכנזי? האם ניתן להיות 'אולי דתי ואולי חילוני'?

עמדו על כך שמוצא עדתי איננו מהווה ניגוד ביני (הכוונה שעליך להיות או ספרדי או אשכנזי) בעוד אורח חיים דתי ואורח חיים חילוני עשוי לעמוד בסתירה. כיצד אם כן ניתן להיות גם דתי וגם חילוני?

האם התלמידים יכולים להדגים כיצד ניתן לחיות בשני עולמות מנוגדים (או מנוגדים לכאורה): ספרדי/אשכנזי, ישראלי/גלתי, חילוני/דתי?

הסבירו: מושג המשמש כיום כמעט כל דיון על זהות הוא ה'זהות היברידי'ת'. אנשים בעלי זהות היברידיית מחזיקים בעמדות שעשויות להיראות סותרות או מתנהגים באופנים שעשויים לעמוד בסתירה זה לזה (למשל, אנשים הגרים מעבר לקו הירוק אולם מצביעים למפלגות מן השמאל, אנשים הדוגלים בגישה סוציאליסטית אולם שולחים את ילדיהם להתחנך בחינוך פרטי). זהויות היברידייות אינן קשורות רק לפרט אלא יכולות אף להתייחס לזהות הלאומית, החברתית, הקהילתית או האישית. המחשה לרעיון היברידייות ניתן להביא דווקא מעולם הרכב, מנוע היברידי נוסע על דלק, על חשמל ועל תרכובת של שניהם גם יחד. המנוע היברידי נעזר בכל אחד ממקורות האנרגיה באופן גמיש ומשתנה.

4. לבקש מהתלמידים לכתוב דוגמאות לזהויות יהודיות היברידיית שהם מכירים ממדינת ישראל (למשל אנשים ההולכים לבית הכנסת ועושים קידוש אך הולכים למשחק כדורגל לאחר מכן, אנשים המקפידים להינשא בחתונה דתית ויקיימו טקס ברית מילה לבנם אך לצד זאת אינם מקפידים על כשרות בביתם).

לאסוף מהתלמידים את התשובות על הלוח.

בזמן האיסוף לחלק את התשובות להתנהגויות (שמירת שבת, קיום טקסים יהודיים, שמירת כשרות וכן הלאה) ולאמונות ודעות (למשל הפרדת דת ומדינה, שמירת צביונה של השבת במרחב הציבורי וכן הלאה).

5. להסביר:

- בכל הקשור לזהותם היהודית של אזרחי ישראל ניתן להבחין בשני מישורים:
  - במישור ההתנהגות, ניתן למצוא דוגמאות רבות לצירופים שונים של אופני התנהגות דתיות וחילוניות. לכן, במישור ההתנהגות ניתן לדבר על רעיון הרצף. בין החרדיות מחד והחילוניות מאידך, ניתן לסמן נקודות בולטות, אולם רבים אינם משתייכים באופן מובהק להגדרה זו או אחרת.
  - במישור האמונות והדעות: ניתן להתייחס לקו פרשת מים ברור: תפיסת היהדות כזהות לאומית או אתנית ותפיסת היהדות כדת.²

² חלוקה זו לקוחה מ: מצב העם היהודי – הערכה שנתית תשע"ו המעון למדיניות העם היהודי, עמ' 115-112. <http://jppi.org.il/new/wp-content/uploads/2016/AA2016HE.pdf>

6. לבקש מהתלמידים לשער מה ההבדל בין שתי הקטגוריות: יהדות כלאום (וכן כתרבות או כקבוצה אתנית) ויהדות כדת: ניתן להיעזר בשאלות המשנה הבאות:

- מה המוקד של הקיום היהודי על פי כל אחת מן הקטגוריות?
  - מהי ההנמקה הניתנת למצוות שונות דוגמת השבת וחגי ישראל או טקס הנישואין ובר המצווה בכל אחת מן הקטגוריות הללו?
- להסביר: תפיסת היהדות כדת – כקיומן של מצוות דתיות – היא תפיסה עתיקת יומין, אולם תפיסת היהדות כלאום (או כלאום בלבד) היא רעיון שנולד עם התנועה הציונית, רעיון שמבשריו הם דמויות דוגמת חיים נחמן ביאליק או אחד העם. ההבדל בין תפיסות אלו איננו קשור בהכרח לאופני התנהגות אולם בוודאי קשור לפרשנות הניתנת לפרקטיקות יהודית דוגמת שמירת כשרות או ציון מועדי ישראל.

7. לחזור לרשימה שעל הלוח המתייחסת לאפשרויות השונות של 'אמונות וערכים', לבקש מהתלמידים לחלק את התשובות שנרשמו על הלוח לשתי הקטגוריות: יהדות כדת ויהדות כלאום.

8. משימת סיום לבית:

- כיצד מצטיירת היהדות בשירי ילדים?
- לבקש מהתלמידים לחפש שירי ילדים המתייחסים למעגל השנה היהודי, לבדוק האם התפיסה המצטיירת בהם היא תפיסה דתית או תפיסה לאומית/תרבותית /אתנית של היהדות. (מן הסתם קל יהיה לתלמידים למצוא שירים המבטאים את היהדות באופנים שאינם 'דת', למשל 'שיר השותלים' או 'ימי החנוכה', מאתגר יותר יהיה למצוא שירים המבטאים את גישת היהדות כדת. דוגמה מעניינת לכך היא הוואריאציה מחר שבת קודש / מחר שבת מנוחה בשיר 'היום יום שישי', דוגמאות נוספות הן שירים מן המקורות אותם שרים הילדים, למשל 'אדון הסליחות' לקראת יום הכיפורים או 'אחד מי יודע' לקראת חג הפסח).